Verschenen in: Marijke Meier Drees & Els Stronks (red.) (2010) *Liber Amicorum voor Jan Arie Gelderblom*. Utrecht: Universiteit Utrecht

Multi-perspectiviteit als methode

Jan D. ten Thije

Laatst viel mijn oog op de kalender *Illusies & optische fenomenen* (1) in Arie's kamer. Ik ken die kalender, want hij hangt ook bij mij thuis. Hij biedt de kijker elke dag een *fantastische* voorstelling van multi-perspectief.

Het multi-perspectief, waarvan M.C. Escher de vader genoemd mag worden, is voor veel wetenschappers een bron van inspiratie.

Letterkundigen kunnen er mee laten zien hoe een analyse met de begrippen 'auctoriaal-', ' personage-' en 'ik-perspectief' soms te kort schiet. Literaire auteurs laten immers heel kunstig verschillende perspectieven in elkaar overlopen en creëren zo bewust meerduidigheid.

Cognitiewetenschappers gebruiken Eschers multi-perspectief om de werking van *Gestalt* te illustreren: de menselijke geest tracht de werkelijkheid in betekenisdragende gehelen waar te nemen en maakt daarbij gebruik van een eerder opgebouwde voorraad betekenisvolle eenheden. M.S. Escher dwingt je bij de waarneming van concurrerende *Gestalten* de kern van de klaarliggende concepten op te zoeken en vandaar de grenzen te verkennen. De wisseling van *Gestalt* leidt niet zelden tot een daadwerkelijke *Aha Erlebnis*.

Taalkundigen proberen de meerduidigheid van multi-perspectief uit te leggen met de begrippen 'intrinsiek perspectief' en 'deiktisch perspectief'. Met deze twee begrippen kunnen ze laten zien waarom de aanwijzing 'Parkeer de auto maar voor die gele Fiat' zelden tot misverstanden leidt. Een auto heeft immers duidelijk (intrinsiek) een voorkant die de handeling stuurt en voorkomt dat de auto op de rijweg *naast* of aan de stoep *achter* de Fiat terecht komt. Al deze posities zouden op zich louter op basis van het deiktisch perspectief van de instructie te rechtvaardigen zijn.

Op het vakgebied van de Interculturele Communicatie zijn de Duitse begrippen 'Eigenperspektive' en 'Fremdperspektive' veelgebruikt om misverstanden over meerduidige situaties hanteerbaar te maken. Als mensen bereid zijn zich mentaal te verplaatsen in het perspectief van de vreemdeling of het vreemde dan is er dikwijls al een wereld aan wederzijds begrip gewonnen.

Het vermogen om zich te kunnen verplaatsen in een ander doen kinderen al vroeg op als zij het verschil doorkrijgen tussen 'ik' en 'mij': het zien van jezelf door de ogen van de ander. Dat vermogen gebruiken is echter geen vanzelfsprekendheid zoals de multiculturele samenleving ons dagelijks laat zien.

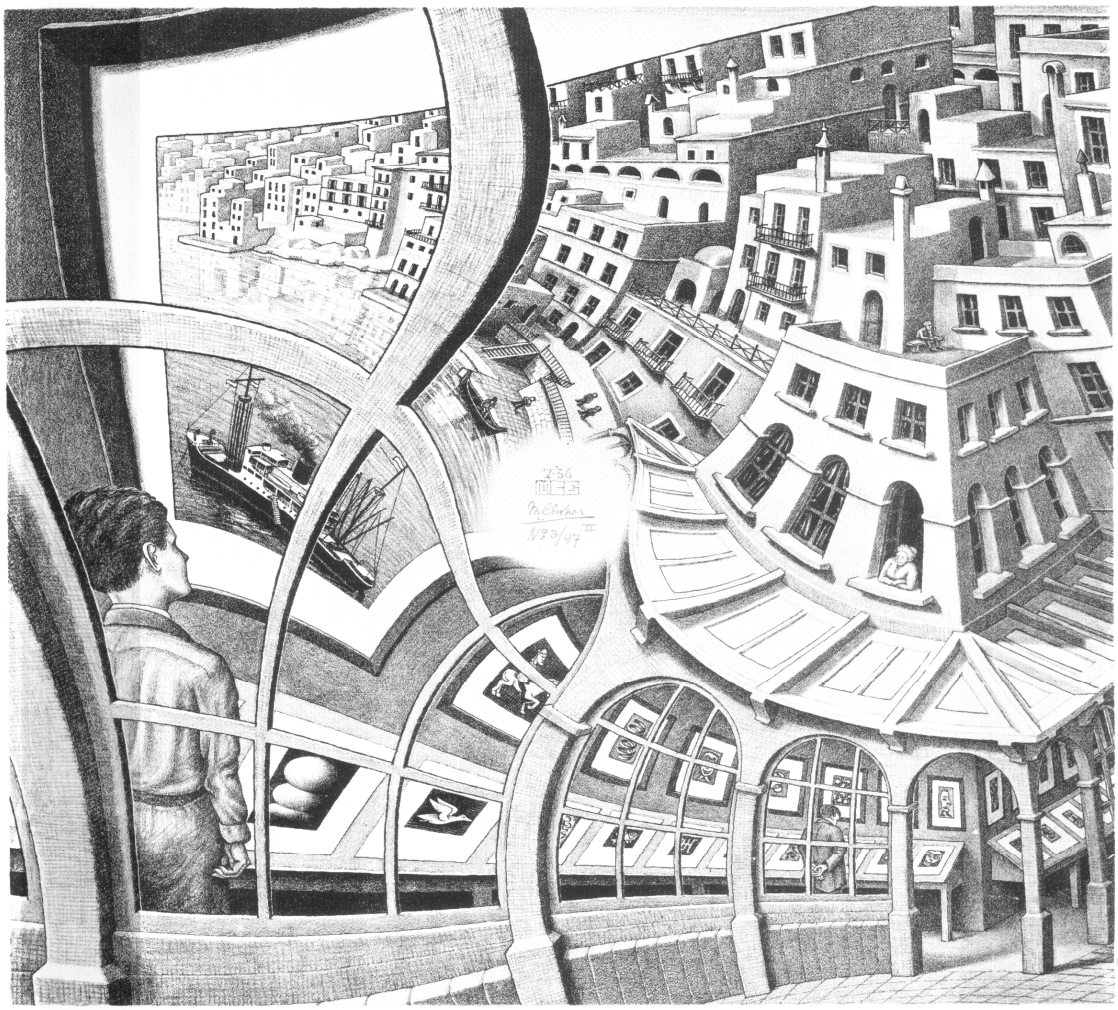

Zelf ben ik een absolute fan van de *Bildergalerie* van M.C. Escher.

Ik gebruik de afbeelding vaak in colleges. Ik nodig de studenten uit om de galerie via het poortje - rechts in de afbeelding - binnen te gaan en als museumbezoeker de opgehangen schilderijen van rechts naar links te bekijken. Zo belanden ze op de positie van de jongen links voor in beeld.

Hij beziet een schilderij van een schip aan een kade met huizen. Schijnbaar ongemerkt sluit deze huizenrij aan bij het huis met de galerie waar hij zich op dat moment in bevindt. Waardoor is de jongen zo gefascineerd? Hij ziet een schip dat in de haven voor anker ligt. De richting van de rook uit de schoorsteen is in tegenspraak met de windrichting die je op basis van de plaats van de ankerketting zou vermoeden. Welke kracht krijgt meer invloed: de stroming of de wind? Of kijkt hij naar de vrouw die hij tegenover zich uit een raam ziet kijken? En zit dat raam niet in het huis dat boven de galerie ligt? Zo bespreken we allerlei details.

Mijn pointe aan het eind van het college is meer abstract en methodologisch van aard: de Bildergalerie laat op geweldige manier zien hoe je als beschouwer van de werkelijkheid - en dat ben je als taal- en cultuuronderzoeker – altijd zelf onderdeel uitmaakt van de werkelijkheid die je onderzoekt. M.C. Escher brengt op een *fantastische* manier *perspectief*, *perspectiefdrager* en *geperspectiveerde* werkelijkheden in één beeld samen. Als schilder geeft hij een methodologisch instrument aan taal- en cultuurwetenschappers.

Escher's kalender op Arie's kamer bevestigt onze gemeenschappelijke multi-perspectivische kijk op de wereld. De afgelopen jaren vormden wij samen met Emmeline Besamusca de Commissie Internationalisering van het instituut Nederlandse taal en cultuur in Utrecht. Deze samenwerking is uitgemond in een prachtig themanummer over transnationele neerlandistiek.

Arie, in de gesprekken vertelde jij van de ups en de downs uit jouw ervaring in de extra-murale neerlandistiek, waarin je een absolute voortrekkersrol gespeeld hebt. Jouw oprechte belangstelling voor mijn werk op het gebied van de interculturele communicatie vond ik een verademing. Ik trof in jou een medestander om de vensters van het instituut open te zetten en frisse lucht binnen te laten.

En met ons drieën ontwikkelden we gaandeweg een aanzet tot een nieuwe benadering van de relatie tussen intra- en extramurale neerlandistiek. Het door de nationale tradities bepaalde centrum-periferie model wezen we af.

Om met Escher te spreken: wij hanteren multi-perspectiviteit als methode. Via deze door ons voorgestelde werkwijze ontstaan zowel nieuwe wijdse vergezichten alsook intieme binnenkijkjes in de details van een transnationale neerlandistiek.

Dank je wel voor de samenwerking!

(1) *Illusies & optische fenomenen,* samenstelling Paul Baas, Amsterdam, 2009